

Володимир ЖИЛА

ТЕОДОСІЙ ОСЬМАЧКА ЯК ПЕРЕКЛАДАЧ МАКБЕТА ШЕКСПІРА

У книзі Шекспір: *Трагедія Макбета*, Джон Рассел Браун стверджує, що «подібно більшості Джейкобінських п'єс, *Макбет* не можна підвести під одну класифікацію». У його розумінні — це в «ширшому відношенні історична п'єса, один із нових зразків, що розвинулися в Англії, закріпилися під час останнього десятиріччя XVI стол. та зайняли домінуюче місце завдяки Шекспірівським досягненням». До того ж, за словами Брауна, у такій п'єсі драматург міг легко змалювати «комедію, сатиру, патос, баталії, роман героїчного жанру, дебати, святкування подій національного значення»¹. Очевидно, у *Макбеті* автор використав майже всі ці комбінації тем і створив дійсно напружену й хвилюючу драму, багату на події та важливу своїм значенням.

У цій статті хочемо розглянути деякі аспекти українського перекладу *Макбета*, щоб показати, як перекладач передав цей Шекспірівський шедевр. Надіємося також змалювати, як перекладач відобразив почуття цього твору, зберіг образи й т. п.

Теодосій Осьмачка (1895–1962), український поет і письменник, був, на нашу думку, єдиним мистцем у своєму роді, що міг узятися за переклад *Макбета*. «У своїй поезії, а ще більше в прозі», як пише К. Г. Андрусишин, «Осьмачка був глибоко проникливий експресіоніст», який штурмував «засобами елементарної ненависти тих, що спричинили його особисту руїну та руїну його країни»². І тому доля Шотландії в роки тиранії Макбета була близька його розумові й серцю. У ній він міг легко ототожнити трагедію України, трагедію, яку він так глибоко змалював у своїх творах, написаних схвильованою душею, часто в піднесеному настрої, розбурханого сильною бурєю океану. Широко обдарований письменник, він усебічно вмів передавати свої враження так в описовому як і в аналітичному аспектах, у цьому відношенні правдоподібно не

*) Цю статтю в дещо вужчому різновиді прочитано на конференції Українського Шекспірівського Товариства, що відбулася 3 червня 1980 р. в Монреалі. Українське Шекспірівське Товариство засновано 1957 р. Проф. Дмитро Чижевський, що працював тоді в Гайдельберзькому університеті, був його першим президентом, а проф. Ярослав Рудницький з Манітобського університету — першим заступником президента. Товариство має 20 членів-перекладачів творчості Шекспіра, дослідників, бібліографів тощо. До речі, перші українські переклади Шекспіра з'явилися на Україні приблизно 120 років тому. Досі Товариство, у співпраці з видавцями, видало українські переклади п'єс Шекспіра, його сонетів та інших праць. В Едмонтоні, в Канаді, 1976 р. видано монографію проф. О. Прокопової, *The Ukrainian Translations of Shakespeare Sonnets: A Stylistic Analysis*. Проф. Яр Слаутич, теперішній голова Товариства, готує збірник нових перекладів і дослідницьких праць до друку в 1982 р. — для відзначення 25-річчя Товариства.

1) John Russell Brown, *Shakespeare: The Tragedy of Macbeth* (London: Edward Arnold Ltd., 1963), p. 22.

2) *The Ukrainian Poets: 1189–1962, selected and trans.* C. H. Andrusyshen and Watson Kirkconnell (Toronto: Univ. of Toronto Press, 1963), pp. 400.

мав собі рівного в усій українській літературі. Він відомий своєю оригінальністю думки та вмінням зробити свої ідеї творчими. Московське нищення у 30-ті роки в Україні залишило глибокий відбиток у його душі; це ж у цьому десятиріччі він був двічі арештований. Тільки вдаючи божевільного, Осьмачка зумів урятуватися від фізичного знищення, якого жертвами впали всі його близькі приятелі, що жили й творили під час великого сталінського терору.

Шекспіром зацікавився Осьмачка ще в 20-ті роки. Тоді в українській літературі було лише три переклади *Макбета*: Осипа Юрія Федьковича³, Пантелеймона Куліша⁴ та Юрія Корецького⁵. Осьмачка так писав про своє зацікавлення перекладами творів Шекспіра:

»Я був почав учити англійську мову в Києві... Мене вабила Байронова лірика і казки про Шекспіра, які розповідали грамотніші від мене люди. А тоді вже Підмогильний перекладав Анатолія Франса і вже пристойно володів французькою мовою. І він не раз мені казав, що треба вчити мову тільки перекладаючи щось на свою рідну мову. А він же був у добрих стосунках з академіками, між якими кружляли розмови, що у нас Шекспіра власне немає, бо Кулішева мова не доходить до уваги слухача безпосередньо. То мовляв, хоч би мова його поновішала, то і то добре було б. І ось там в Академії, через Підмогильного дійшли до переконання, щоб мені дати в роботу *Макбета*. Бо моя літературна мова вважалася за дуже потужну. Я взявся працювати коло *Макбета*, але не для того, щоб підновити мову, а для того, щоб за допомогою рідних і чужих перекладів і за допомогою оригіналу мати оригінальний переклад... Я це зробив«⁶.

Ця коротка цитата, дарма що мовно кострубата, пояснює нам, як Осьмачка зацікавився *Макбетом* і чому він вирішив зробити його перший переклад⁷. Цього перекладу, на жаль, ми не мали можливості дістати, щоб із ним ознайомитися. У 50-их роках, живучи вже за кордоном, Осьмачка виконав другий переклад, бо »перші переклади« його »не задовольняли ні точністю, ні потрібною емоціональністю«⁸. Крім того, у той час він знав уже краще англійську мову і міг більш уміло перекласти поетичну мову Шек-

3) Писання Осипа Юрія Федьковича, ред. і Вступне слово Івана Франка (Львів: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1902), т. III, ч. 2. Це видання включає переклад »Гамлета« й »Макбета«.

4) Вільям Шекспір, *Макбет*, переклад Пантелеймона Куліша. З передмовою Івана Франка (Львів: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1900).

5) Переклад Юрія Корецького використано для театральної вистави *Макбета* в Донецьку, 1938 р.

6) Вільям Шекспір, *Трагедія Макбета, Король Генрі IV*, переклад Теодосія Осьмачки, ред. і вступні статті Ігоря Костецького (Мюнхен: »На горі«, 1961), стор. 48.

7) Вільям Шекспір, *Макбет*, переклад Теодосія Осьмачки (Харків-Київ: Державне Видавництво України, 1930). Осьмачка теж переклав *Генрі IV*, ч. I і II, але цей переклад ніколи не друкувався в Україні. З нього надруковано в журналі *Україна й світ*, ч. 18 (Ганновер, 1958), сцену IV, другої дії.

8) *Трагедія Макбета, Король Генрі IV*, стор. 48.

спіра. Як також міг краще зрозуміти обстановку оригіналу й багато краще справитися з трудними діалектними висловами.

Макбет — це коротка драма, якої оригінальний текст має в собі 1993 рядки. Правдоподібно, це одна з найбільш сконденсованих трагедій Шекспіра (*Король Лір* містить 3298 рядків, *Отелло* — 3324, *Гамлет* — 3924, а *Юлій Цезар* — 2440)⁹. Український переклад *Макбета* має в собі 2764 рядки (дія перша — 644, дія друга — 434, дія третя — 583, дія четверта — 642 і дія п'ята — 461). Таким чином, український переклад на 770 рядків довший за Шекспірівський першотвір. Шекспір написав *Макбета* білими віршами, тобто п'ятистопним неримованим ямбом. Його ямб, звичайно, складається з п'яти двоскладових стіп із наголосом на другому складі. Щоб уникнути монотонності, автор вживає також рядки, що збігаються, творячи 11 складів — у них ритм останнього складу переходить безпосередньо на перший склад наступного рядка, даючи текстові плавний безперервний потік. Відьми у Шекспіра користуються трохеєм, що в його віршуванні є тримірною двоскладовою стопою — перший довгий склад і другий короткий, щоб, таким чином, ритмічно відділити їх від людей. Окреме місце відведено для Гекати, що займає найвище місце серед відьом, її виступ передано чотиристопним ямбом. У *Макбеті* Шекспір використовує також прозу. Прозові виступи належать простим людям, яких автор хотів відрізнити від аристократії. Лист *Макбета* до дружини також написаний прозою; мета — виділити його з цілоти твору.

Осьмачка дуже обережно підходить до Шекспірівського першотвору. В англійському оригіналі читаємо:

My liege,
They are not yet come back. But I have spoke
With one that saw him die; who did report
That very frankly he confessed his treasons,
Implored your Highness' pardon, and set forth
A deep repentance. Nothing in his life
Became him like the leaving it. He died
As one that had been studied in his death
To throw away the dearest thing he owed
As twere a careless trifle.

(I, iv, 1-10)¹⁰

Український переклад:

Владарю мій, ще не вернулись, тільки
Я розмовляв з одним, що бачив смерть
Кавдóрову: він розповів, як щиро
Кавдóр признався в зраді та благав

⁹ A. C. Bradley, *Shakespearean Tragedy: Hamlet, Othello, King Lear, Macbeth* (Cleveland and New York: The World Publishing Company, 1961), pp. 379.

¹⁰ William Shakespeare, *Macbeth*, ed. Alfred Harbage (New York: Penguin Books, 1977), стор. 35. Всі інші англійські цитати наведено за цим виданням.

У ва́шої вели́чності прощ́ення,
 Бо ви́явив гли́боке ка́яття.
 Ніщо́ йому́ не пасува́ло так,
 Як розлуча́тися із тим життя́м,
 Якé він мав не по заслу́зі.
 Нена́че смерть його́ навчи́ла
 Розлу́ку бра́ти з рі́ччю найдо́рощчою,
 Немо́в з дурни́чкою яко́юсь
 Ко́ли потрі́бно¹¹.

Переклад подано білим віршем без рими. Тут треба підкреслити, що десять Шекспірівських рядків передано 13 рядками по-українськи. Проте, на наше здивування, у перекладі є всього 63 слова — в той час, коли в англійському оригіналі аж 70 слів. У рядках збережено Шекспірівську красу, тонкість вислову, як також образність. Рядки яскраві, стислі й напружені. У них правильно передано, як Кавдор признався в зраді й помер шляхетною смертю, так неначе б то смерть навчила його бути іншим, як він був за життя. Звідомлення про Кавдорову смерть є розумним і чітким звітом, що його подав Малком. Отже, уривок перекладено в душі оригіналу, факти виявлено чітко й певно. На кожному кроці видно своєрідність перекладача в доборі українських слів, щоб передати англійський першотвір, зберігаючи його особливість, притаманні йому метафори, епітети, порівняння, лексично-синтаксичні й ритмічні тонкощі, як також його емоційність.

Те, що перекладач ужив 13 рядків, щоб передати десять англійських рядків, легко пояснює, як це трапилося, що в перекладі на 700 рядків більше, ніж в оригіналі. Сам поет Осьмачка твердо дотримується принципу, що переклад — це не лише відтворення змісту й форми літературного твору, написаного іншою мовою, це мистецтво передачі зміслових відтінків, переносних значень окремих слів, синтаксичного ладу, ідіомів, засобів ритмізації тощо. Ось чому він намагався дати максимально точно відтворення Шекспірівського ідейного задуму та його образної системи, зберігаючи одночасно красу українського білого вірша, гранично виразного й емоційно наснаженого. Цей осяг причинився, без сумніву, до збільшення кількості рядків тексту, проте без непотрібного збільшення кількості слів. У процесі праці перекладачеві вдалося розшукати для кожної елементарної одиниці першотвору згущені, потенційно сильні рівнозначники. Це правдоподібно найкращий підхід до творчого перекладання, бо він дає конкретний образ першотвору, зберігає ідейно-мистецьке обличчя творця, що не губиться за лаштунками перекладу.

Осьмаччині переклади прози Шекспіра також наскрізь майстерні та оригінальні. Лист Макбета до його дружини цікавий і дуже

11) Трагедія *Макбета*, *Король Генрі IV*, стор. 61. Всі інші українські цитати наведено за цим виданням.

важливий. У ньому змальовано не тільки новини, що заіснували в житті Макбета, але також і його любов до Леді Макбет, яку він називає своєю подругою найдорожчою. Переклад кінцевих рядків листа є доказом доброго розуміння англійського тексту, що є дуже характеристичним для пізнання характеру Макбета й його людських амбіцій. Не можна тут поминути й монологу Одвірного, в якому виступає проста людина й тому користується нормами розмовної мови, в якій наявні переходи від одного порядку слів до іншого, але відсутній поділ на віршові рядки. Цей уривок в українському перекладі є дуже багатозначний з уваги на звуковий ефект, Українське »гур«, »гур«, »гур« повторене три рази є багато сильнішим ніж англійське »knock«, »knock«, »knock«. І тому »Стукання знадвору« в перекладі створює сильний задній плян і, без сумніву, є дуже ефективним на сцені. У цьому уривку проявляється також і сильна доза іронії, коли врахувати, що п'яний одвірний повинен тут виступати одвірним біля пекельних воріт; згадка про сатану в перекладі створює окремі враження, неодмінно більш ефективні, ніж згадка про »Белзебуба« по-англійськи.

Не можна закінчити нашої дискусії над поезією і прозою Шекспіра, не згадавши про відьом, які репрезентують у драмі надприродний світ. Чаклунство було дуже популярним у часи Шекспіра — люди загально в нього вірили. І тому драма починається появою трьох відьом, що говорять ритмічно іншою мовою, ніж звичайні люди. Англійський текст:

When shall we three meet again?
In thunder, lightning, or in rain?
(I, i, 1-2)

В українському перекладі ці рядки звучать:

Коли ж ми стрінемося ще
Під блиск громів та під дощём? (стор. 51)

В англійському першотворі відьми говорять чотиристопним трохеєм. Така ж сама метрика збережена в українському перекладі. Метрика в цілому має танцювальний характер і підходить до збору відьом. Осьмачка переклав ці сцени дуже дбайливо, дотримуючись не тільки вимог англійського першотвору, але також і вимог української надприродної поезії. Український демонічний світ дуже багатий і досить скомплікований своїм змістом. Осьмачка врахував труднощі англійського оригіналу, передаючи їх у перекладі рівнозначниками, що їх черпнув з українських народних пісень і фолкльору, при чому зберіг не лише глибину їхнього змісту, а й поетичний потенціал.

Таким чином, Осьмаччин переклад є не лише спорадичним зусиллям чи випадковою вправою в перекладі. Це досконалі пошуки

відповідних фраз і метричних форм, що зробили переклад природним, непрозаїчним, зберігши рівночасно його внутрішню узгодженість, закономірність, стиль та глибокий зв'язок думки й слова. Вивчаючи кожний рядок перекладу, приходимо до висновку, що перекладач намагався чітко оформити свої думки, уникаючи стилістичної строкатості, що легко могла привести до зруйнування образної системи твору. Він хотів дати українським читачам фундаментально оригінальний переклад — найближчий до англійського першотвору, в якому домінувала б Шекспірівська логіка, поєднана з емоційністю.

У додаток до метричних осятів, Осьмаччин переклад має глибоку й багату образність, у ньому яскраво змальовано почуття та аналогічно оригіналові збережено потрібну єдність думки й форми, щоб зробити твір ідейно об'єднаним, своєрідним у відчутті світосприймання та індивідуального стилю першотвору.

У перекладі імена дійових осіб трагедії не подано за однією системою. Деякі імена, незвичайні для української мови, подано майже так, як їх вимовляється по-англійськи (Malcolm — Маком, Donalbain — Дональбен, Macduff — Макдаф тощо). Знову ж імена, що вже здобули громадянство в українській мові, напр., Macbeth або Duncan, подано в письмовій формі так, як їх пишеться по-англійськи «Макбет»¹², «Дункан» тощо. Різноманітність цього вживання імен додає чимало до загальної атмосфери, що панує в драмі й робить переклад помітно ближчим до оригіналу.

Читаючи уважно першотвір і переклад, можна легко помітити, як перекладач старався зберегти Шекспірівську образність, осягнувши це шляхом асоціацій та глибокого розуміння складних форм тканини оригіналу. Окремі описові уривки, зокрема ті, що проявляють яскравість, згущеність та особливу важливість, він переклав дуже уважно. Такі образи, до речі, викликають у драмі напруженість та роблять переклад ідейно-емоційним щодо розвитку думки, світосприймання і світогляду.

У *Макбеті* домінує спеціальна атмосфера затемнення: сонце згадується в драмі лише двічі — на початку й наприкінці. Дії проходять або в темних місцях, або вночі. Дункана вбито саме вночі, як також і Банко. Відьми танцюють у густій нічній темряві під час громовиці й блискавок. Дія проходить у печері, де кожне зображення викликає жах та огиду — все це проходить у темноті. Макбет, який вступає на сцену, звертається до зображень ночі словами «таємні, чорні, північні відьми». Осьмачка підходить до них зі знанням демонічного світу та з глибоким відчуттям їхньої місії у драмі. Він проникає своєю духовістю їхні істоти й бачить у них не тільки їхній духовий світ, але й фактичне існування, що проявляється в кількості зображень, які можна розглядати колективно чи індивідуально. Напр., кожна з'ява є зображенням для себе, а її мета — висловити конкретне передбачення майбут-

12) Характеристичне англійське «th» не існує в українській мові.

нього. Перша з'ява — це голова в шоломі, що представляє самого Макбета й своїм відлунням висловлює страх його розуму, який у цей час перебуває уже в розпачливому стані. Він уже в стані божевільного. Він тремтить на згадку про Макдафа, який має відрубати йому голову тому, що він підозрівав його з самого початку зародження дії. Друга з'ява — це дитина, заюшена кров'ю. Вона представляє Макдафа й запевняє Макбета, що той, хто народився від жінки, не зуміє заподіяти йому лиха. Нарешті третя з'ява — дитина в короні, з гіллячкою в руці, представляє Макома. Ця з'ява запевняє Макбета, що він не має чого боятися ні ворожби, ані ворожих змов, бо його ніхто не зуміє здолати, доки великий Бірманський бір не рушить проти нього та не підійде під мури Донсіану. Проте розкриття значення кожного зображення — це продукт уяви й бажання Макбета. Не зважаючи на те, що значення з'яв має наскрізь суб'єктивне забарвлення, воно також має мистецьку вартість, бо це окрема клітина твору, що несе в собі значну частку змісту, необхідну для розкриття ідейного задуму цілого. Кожна з'ява по-своєму будує надупевненість Макбета — не вдається вказати на справжнє значення передбачень для майбутнього. Остання колективна з'ява — восьми королів, що проходять один за одним, і дух Банко, що йде за ними, — з'являються після потрійного заклинання. Тим разом уже попереджено Макбета не наполягати на тому, чи потомки Банка матимуть право до корони, чи ні. Проте він цього не слухається. Його нестямна й руйніницька природа приводить його вимоги до остаточного кінця. Тут же дух Банко, закривавлений, сміється над Макбетом, показуючи йому своїх нащадків у ролі майбутніх королів.

Осьмачка не лише точно змалював ці з'яви в своєму перекладі, він напрочуд поетично переосмислив їх, склавши рівнозначну образну систему, що повністю зберігає особливості тексту Шекспіра й духово стоїть близько до української демонічної поезії. Перекладач урахував також темряву, в якій проходить дія, і таким чином підпорядкував усі елементи одній меті — передати повне осмислення Шекспірівської дійсності в усіх її проявах. І тут ми є свідками надзвичайного літературного явища — переклад майже повністю зливається в один потік з оригіналом — їх розділяє лише мовна несумісність; явище рідкісне й замітне для Осьмачки як перекладача.

У багатьох випадках Шекспірівська образність пройнята насильством, що спричинює піднесену внутрішню атмосферу, в яку покладено гострий і непримиренний конфлікт, коли герой, у нашому випадку Макбет, вступає в боротьбу з нездоланими силами й гине. Фізична загибель дружини Макдафа й родини є прикладом страшної жорстокості, що не має цілі. Переклад звучить трагічно. Оригінальна образність викликає страх і жалість, що з меншою силою віддзеркалені в перекладі:

Макдафів замо́к
 Із Файфом ра́птом захоплю
 І там жіно́к, діте́й на ме́ч візьму́. (стор. 120)

В англійському оригіналі:

The castle of Macduff I will surprise,
 Seize upon Fife, give to th' edge o' the' sword
 His wife, his babe. (IV, i, 150-152)

Український переклад звучить як рівносильний оригіналові, відбиваючи всю своєрідність мислення Шекспіра. Він яскраво змальовує духову рішучість Макбета, в якій часто трагічне виступає поряд з комічним та де страждання, безвихідність становища й загибель героя проходять своїм законним шляхом.

Великого значення в трагедії набрало зображення крові, що силою нав'язане Макбетові й його дружині:

Підіть, обмийте р́уки від липко́го,
 Брудно́го свідка. (стор. 78)

В оригіналі:

Go get some water
 And wash this filthy witness from your hand.
 (II, ii, 45-46)

Або:

Чи кров пречі́сту
 Вели́кий океа́н Непту́нів відми́ти зд́ужа
 Від р́ук мої́х? Ох, ні. Моря́ безме́жні
 Скорі́ше хви́лями заче́рвонію́ть
 І кров'ю́ за́кипля́ть від р́ук оці́х! (стор. 79)

В англійському оригіналі:

Will all great Neptune's ocean wash this blood
 Clean from my hand? No, this my hand will rather
 The multitudinous seas incarnadine
 Making the green one red. (II, ii, 59-62)

Важливим у цих прикладах є факт, що кров треба обов'язково змити, щоб, таким чином, затерти сліди злочину. Макбет повністю відчуває, що за цією кров'ю ховаються страшні й потворні злочини. На руках у нього метафорично стільки крові, що нею можна б покрасити безмежні моря. Показано асоціації незчисленних злочинів. Оригінал і переклад досягають вершка в точності, в образності та особливо виразно виявляють оцінку зображуваного, що не є звичайного порядку, — воно лякає нас своєю незвичністю й залишає гіркий спогад пережитого, який трудно призабути.

Третя сцена четвертої дії, має, без сумніву, велике значення для перекладу. Цю сцену звичайно пропускають під час вистави на сцені, бо вона не зовсім сценічна, їй прикметна розтяглість. Проте вона має найкраще зображену реалістичну образність уявленої країни. Перекладаючи цю незвичну образність, що в *Макбеті* відноситься до Шотляндії, Осьмачка писав про свою власну країну, повну московських злочинів. Тут захована подібність між ними. Перекладаючи цей уривок, український поет показав свій геній, своє вміння піднятися духово над оригіналом і змалювати емоційними кришталіно-чистими словами чорну Шекспірівську дійсність:

Бóже дóбрый,
Зметі́ оте, що нас вигнáнцями
Зробі́ло!

.

Бідна

Моя країна вже боїться тіні
Своєї... Нам вона не матір'ю
Назветься, тільки-домовиною.
Нічого там нема. І хто не зна
Нічого, тільки той сміється там,
Там стогін, голосіння і зідхання
Повітря роздирають, і ніхто
Не поміча. Там гóре лóтеє
Лиш мóдним хвилюванням видається.
А дзвонять по душі, то ледве хто
Спитає, по чий. Життя в людéй
Від квіток на брилях там швидше гине,
І мруть раніше, ніж недуга прийде. (стор. 131)

В англійському оригіналі:

Good God betimes remove
The means that makes us strangers!

.

Alas, poor country,
Almost afraid to know itself. It cannot
Be called our mother but our grave, where nothing
But who knows nothing is once seen to smile;
Where signs and groans, and shrieks that rent the air,
Are made, not marked; where violent sorrow seems
A modern ecstasy. The dead man's knell
Is there scarce asked for who, and good men's lives
Expire before the flowers in their caps,
Dying or ere they sicken. (IV, iii, 162-172)

Умови в Шотляндії погіршуються, політичне становище стає розпачливим і незносним. Це насправді драма великих розмірів,

змальована емоційно. Її напруження поступово зростає і стає сильно співзвучним з особистими стражданнями самого перекладача та його батьківщини. Тільки той, хто ознайомлений із життям Осьмачки та з його оригінальними творами, зуміє оцінити цей переклад і насправді зрозуміти його образність. Змальовуючи тяжкі випробування Шотляндії, перекладач має на думці Україну, де горе заглянуло майже в кожную хату й торкнулося майже кожної родини. В уривку змальовано не тільки відчуття минулого, в ньому розкрито сучасне й дано прозріння в майбутнє. Ми вважаємо цей уривок кульмінаційним пунктом усього перекладу. Осьмачка надав тут великого значення словам оригіналу, він їх не лише переклав, він духово пережив їх, осмислив у суспільному, політичному та емоційному плянах. Його добірні слова яскраво передають дійсність і сувору трагічність думки оригіналу.

Перекладач переважно ощадливий у доборі слів, що розраховані на активне сприймання. Вони в нього здебільшого лаконічні, бо мають створити динамічну манеру розповіді й точно та яскраво відтворити Шекспірівську дійсність.

Переклад також виразно вказує на велике духове об'єднання перекладача з оригіналом. Осьмачка справді вміє передати лексичний зміст образности трагедії, звертаючи особливу увагу на героїчні й патетичні моменти. Він не лякається незвичних Шекспірівських метафор, проникає в них та успішно знаходить потрібну розв'язку. Саме тому переклад не менш динамічний, ніж оригінал. У ньому немає зрушень у змісті. Ключеві слова тексту, поетичні образи, категорії мислення — Шекспірівські, глибоко відчуті й передані українською мовою. Він споглядає на них зі зрозумінням, правильно інтерпретуючи їхні функції. Варто ще підкреслити, що Осьмачка цілковито красномовний, може дещо суворий в інтерпретації настрою трагедії, що пройнята жахом, бо її слова й діла контролюються прихованими, таємними силами.

Осьмаччин переклад *Макбета* не постраждав із-за його складності. Це просто діюча трагедія, побудована на Шекспірівській реальності, поданій через призму Осьмаччиного розуму й духу. У перекладі відчуваємо Осьмаччині почуття, відчуження та його спосіб сприймання — важливі й характерні риси, що ніяк не дозволяють не доцінити сили трагедії. Переклад виконано потужною мовою, що захоплює читача не тільки своїми окремими уривками, які ми цитували, але й своєю могутньою суцільністю.

Проаналізувавши переклад *Макбета*, стверджуємо, що зацікавлення Осьмачки творчістю Шекспіра — це не лише його бажання збагатити нашу літературу кращими перекладами чи розширити її тематичні обрії та проблематику, це, насамперед, органічне виявлення Шекспірівської настанови духу, характерної його власному життю та його творчим нахилам, наприклад, у *Ротонді душогубців*. Слід зауважити, що Осьмачка жив і працював серед дуже

невідрадних умов, коли життя в советській дійсності було гірше за смерть. Він, автор, упав жертвою чистки провідних професійних і культурних діячів України; його кинули без рішення суду на сім років у московську в'язницю, де намагалися тортурами зламати його опір і заставити признатися до підпільних дій проти партії та советського ладу. Ці роки були дуже подібні до років терору, що шалів у Шотландії в часи Макбета. Осьмачка пережив трагічні роки, симулюючи божевільного, а згодом, перевезений до Києва на суд, вирвався на волю уже під час німецько-советської війни. Таким чином, у його житті чимало шекспірівського, може й більш трагічного, ніж те, про що читаємо в *Макбеті*, бо, здається, легше пережити безпосередньо смерть із рук ката, ніж щоденно проходити муки й тортури з рук модерних душоубців. Сім років — це довгий час і напевно нелегко доводилось Осьмачці переносити їх по в'язницях. Але в ньому ніколи не згасав вогонь опору ворогові, він завжди був здатний на самопожертву в ім'я свободи. Подібну роллю він присудив своєму героєві Іванові Брусів в романі *Ротонда душоубців*. Іван Брус, за всіма ознаками свого характеру й сили волі, — це сам Теодосій Осьмачка. З одного боку, він символ печалі, а з другого — героїко-романтичний образ, увінчаний трагічними лаврами. Документальне, автобіографічне й психологічне поєднується в повісті у різних формах та в різних аспектах розповіді. Поруч із новизною тематики та естетичним освоєнням трагічності советського життя, домінує тут на кожному кроці Шекспірівська атмосфера. Вона не ідилічна, не прибрана в святкові шати, не вигадана, а реальна й жорстока. Характери виняткові, та й обставини, в яких вони діють, теж не звичайні. Мотиви, Шекспірівські, — поставити людину в гострі конфлікти, напружену атмосферу, на перехресті магістральних шляхів між ворожими сліпими виконавцями наказів та господарями землі, між любов'ю і зневажністю, між сонцем і темрявою.

Перекладаючи *Макбета*, Теодосій Осьмачка дав літературі важливий мистецький твір і заповнив прогалину в українській Шекспіріані. Його переклад — це праця великої естетичної наснаги, в якій відточене Осьмаччине слово й глибока образність розповіді можуть бути зразком для наслідування.

Тексас Тек університет
